

AZ IRODALMI MEZŐ BOZÓTOS SZÉLE

*Madelon Székely-Lulofs és Székely László szerepe
a holland–magyar kulturális transzferben*

A groningeni irodalomtörténész, Petra Broomans 2012-es tanulmányában¹ a kulturális transzferben résztvevő szereplők hatékonyságát vizsgálta. Nyolc pontja közül a hatodikban azt vette górcső alá, hogy a kultúráközvetítők hogyan tehetnek szert kulturális tőkére, vagyis hogyan válhat hatékonyabbá szerepük az irodalmi mezőben, hogyan kerülhetnek be az irodalmi kánonba. Broomans hipotézise szerint a kultúráközvetítőknél annál nagyobb az esélyük az irodalmi kánonba való bekerülésre, minél több módon töltenek be aktív szerepet az irodalmi mezőben.² Ha például valaki műfordító, de mellette író vagy költő is, esetleg kiadó, kapcsolatban áll kanonizált szerzőkkel, irodalmi csoportokkal, irányzatokkal, vagy irodalmi elismerésben, kitüntetésben részesült, akkor – Broomans szerint – meglehetősen nagy az esélye, hogy bekerül az irodalmi kánonba. Ebben a tanulmányban Broomans hipotézisét egy konkrét példán keresztül szeretném megvizsgálni: az író, műfordító házaspár, Madelon Székely-Lulofs (1899–1958) és Székely László (1892–1946) 1930 és 1945 közötti tevékenységén keresztül. Először azt vizsgálom, hogy hányféle szerepe volt a házaspárnak az irodalmi mezőben, illetve milyen módon vett részt a kulturális transzferben. Ezt követően pedig azt vizsgálom, hogy milyen kulturális tőkével rendelkeztek, illetve, hogy mi a szerepük a magyar irodalmi kánonban.

¹ Petra BROOMANS, „Zichtbaar in de canon”, *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 128, 3–4. sz. (2012): 256–275.

² BROOMANS, „Zichtbaar in...”, 262.

1. kép. Székely László (1892–1946)
(A kép forrása Székely 1935-
ben megjelent *Őserdőtől az
ültetvényekig* című könyve.)

2. kép. Madelon Székely-Lulofs
(1899–1958) (1902 körül.
Ismeretlen fotográfus)

A SZÉPÍRÓK

A Székely házaspár éveken keresztül a Holland Indiákon, Szumátrán élt, ahol Székely László ültetvényesként tevékenykedett, de egy helyi lapnak, a *Sumatrá*nak is dolgozott karikaturistaként. Felesége szintén e lapnak írt rövid elbeszéléseket, úti beszámolókat. 1930-ban maguk mögött hagyták trópusi életüket, és akkor alig egyéves lányukkal együtt végleg Európába költöztek. 1930 és 1938 között Budapesten laktak. A gyarmatokról magukkal hozott megtakarításoknak köszönhetően jól éltek, de egy tőzsdei spekuláció miatt pénzük nagy része elúszott, így más kereseti lehetőség után kellett nézniük. Így kezdtek hozzá az íráshoz. Madelon Lulofsnak a neves holland *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* című folyóiratban jelent meg az *Emigranten* [Emigránsok] majd a *De Jankó's* [Jankóék] című novellája. Az előbbi novella megjelenési évszámának nem bukkantam a nyomára, a második

1931-ben látott napvilágot. Herman Robbers,³ a főszerkesztő el volt ragadtatva, s ettől kezdve Madelon rendszeresen publikált a lapban. Innentől felfelé ível Madelon Lulofs karrierje. A Robberstől kapott biztatás és elbeszéléseinek pozitív visszhangja motiválta Lulofsot, hogy tovább dolgozzon Budapesten a már Szumátrán elkezdett regényén, a *Rubberen*,⁴ mely 1931-ben meg is jelent az Elsevier kiadó gondozásában. Lulofs a magyar fővárosban írta legfontosabb regényeit, amelyek elhozták számára a hírnevet és a gazdagságot. A *Rubber* után 1932-ben a *Koelie*⁵, 1933-ban az *Emigranten en andere verhalen* [Emigránsok és más elbeszélések] (Amsterdam: Elsevier), 1934-ben a *De andere wereld*⁶ című művei jelentek meg egymás után. Főleg első két regénye kavart nagy vihart Hollandiában, ahol mind a konzervatív és szélsőjobboldali gyarmati közösség, mind a hollandiai irodalmi kritika támadta. Előbbi regényei tartalma miatt, mivel szerintük valótlanságokat állít az ültetvényes társadalomról, és rossz színben tünteti fel a Deliben dolgozó fehéreket a holland közvélemény előtt. Itt elsősorban az antiszemita holland újságíró, H. C. Zentgraaff intézett frontális támadást a *Java-Bode* és a *De Locomotief* hasábjain az író ellen.⁷ Utóbbiak pedig – főleg Edgar du Perron és Menno ter Braak, a *Forum* című irodalmi folyóirat szerkesztői – hatásvadász stílusa, írói tapasztalatlansága, irodalmi kvalitásai és női mivolta miatt,⁸ valamint valószínűleg irigységből döngölték földbe minden adandó alkalommal.⁹ Mindezek ellenére vagy éppen pont ennek köszönhetően regényei nagy népszerűségnek örvendtek. Műveiben az európaiak és ázsiaiak közötti ellentét, a mi és a másik, az én és az idegen közötti feszültség játssza a főszerepet.¹⁰ A *Rubbert* megfilmesítették, és

³ Herman Robbers (1868–1937) író, költő, kritikus és lapkiadó. 1905-től haláláig az *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* irodalmi folyóirat főszerkesztője. 1927–31 között az Elsevier kiadó elnökségi tagja. Kilenc regényt, novellákat és számos irodalomkritikát is írt. 1923–35 között a holland PEN Club vezetőségi tagja.

⁴ Magyarul megjelent: Madelon LULOFS, *Gumi*, ford. KOVÁCS György (Budapest: Pantheon, [1935]).

⁵ Magyarul megjelent: Madelon LULOFS, *Az őserdő rabjai*, ford. NÉMETH Andor (Budapest: Pantheon, 1934).

⁶ Magyarul megjelent: Madelon LULOFS, *A másik világ*, ford. PINTÉR László (Budapest: Pantheon, 1937).

⁷ Frank OKKER, *Tumult* (Amsterdam: Atlas, 2008), 152.

⁸ Erica van BOVEN, *Een hoofdstuk apart: »Vrouwenromans« in de literaire kritiek 1898–1930* (Amsterdam: Sara/Van Gennep, 1992), 90.

⁹ OKKER, *Tumult*, 233.

¹⁰ Erica van BOVEN, „Successen en schandalen: Madelon Székely-Lulofs (1899–1958)”, in *Schrijvende vrouwen*, red. Jaqueline BELL en Thomas VAESSENS, 97–103 (Amsterdam: University Press, 2010), 100.

színpadra is vitték. Regényeit több mint tíz nyelvre fordították le, többek között magyarra is.

Székely László is írt, munkái Magyarországon a következő cím alatt jelentek meg: *Őserdőktől az ültetvényekig* (1935),¹¹ amely második kiadásban *Süt a nap Szumatrán* címmel¹² látott napvilágot 1942-ben, majd ugyanebben az évben publikálta *Rimbu*¹³ című regényét is. Elbeszélései 1931 és 1942 között jelentek meg olyan különböző napi- és hetilapokban, folyóiratokban, mint a *Magyar Nemzet*, *Pester Lloyd*, *Pesti Napló*, *Földgömb*, *Ünnep*, *Tükör*, *Új idők*, *Debreczeni Ujság*.¹⁴

KAPCSOLATI HÁLÓ

A gyarmatokról hazatért házaspár tehát már korán hozzákezdett az íráshoz, amire részben anyagi körülményeik kényszerítették őket. Mindemellett budapesti éveik alatt kapcsolatot tartottak a magyar irodalmi körökkel. Ismerték Kosztolányi Dezsőt, Kassák Lajost, Márai Sándort,¹⁵ Zilahy Lajost, Vaszary Gábort, Földes Jolánt, Földi Mihályt, Schöpflin Aladárt¹⁶ és Körmendi Lajost is. Különösen Kosztolányival voltak jóban. Ismeretségük annak volt köszönhető, hogy Kosztolányi, aki 1930 és 1932 között a magyar PEN Club elnöke volt, ismerte a holland PEN Club vezetőségi tagját, Herman Robberst, aki 1931-től Madelon Lulofs kiadója

¹¹ SZÉKELY László, *Őserdőktől az ültetvényekig*, A világ körül (Budapest: Utazási Könyvek Kiadóhivatala, 1935).

¹² SZÉKELY László, *Süt a nap Szumatrán* (Budapest: Dante, 1942).

¹³ SZÉKELY László, *Rimbu*, Új magyar regények (Budapest: Franklin Társulat, 1942).

¹⁴ A fent említett lapokban megjelent cikkek és elbeszélések bibliográfiáját ld. a függelékben.

¹⁵ Márait személyesen is jól ismerte Székely László, hiszen amellett, hogy sokszor találkoztak Budapesten, több regényének is a fordítója volt, saját könyvét, az *Őserdőktől az ültetvényekig* egyik példányát Márainak dedikálta. Ez a könyv azok közé tartozhatott, amelyek Budapest ostroma után előkerültek ugyan Márai házának romjai alól, de az író már nem tartott rájuk igényt. Egy könyvkereskedő szedte ki Márai megmaradt könyveit a törmelékek alól, akivel az író felesben osztozott. Márai erre így emlékszik: „Szerencsére sok olyasmit vitt, amitől szívesen szabadultam, tehát a divatos, szépirodalmi műveket, melyekkel az utóbbi másfél évtizedben elhalmoztak a kiadók. Ez is könyvnyebbség volt...” MÁRAI Sándor, *Föld! Föld!* (Budapest: Helikon, 2006), 121.

¹⁶ „Az öreg Schöpflinnek tegnap agyvérzése volt. Tegnap meglátogattam. Szegény kivénhedt csatló nagyon megöregedett. A fél arca lebénult, bal karját nem tudja mozgatni.” SZÉKELY László levele Madelon Lulofsnak, Budapest, 1942. február 19. A leveleket saját fordításban közlöm.

lett.¹⁷ A holland író és a holland Elsevier kiadó igazgatósági tagja, majd igazgatója, Herman Robbers között élénk levelezés folyt a 30-as években. 1931. október 10-i levelében Lulofs a következőket írja Robbersnek Kosztolányiról: „Voltam Kosztolányinál. Nagyon kedves volt, mindenféléről beszélgettünk. Mondta, hogy adjam át Önnek üdvözlétét. Nagyon nagy tisztelettel és csodálattal beszélt Önről, és elsősorban az Ön névjegykártyájának volt köszönhető, hogy ez az ajtó ilyen könnyen kitarult előttem.”¹⁸ Kosztolányival Madelon Lulofs a továbbiakban is jó kapcsolatot ápolt, és irodalmi kérdésekben is együttműködtek. Kosztolányi megajándékozta Lulofsot a *Néró, a véres költő* (1921) holland fordításával. Lulofs elképedt, hogy milyen gyatra a fordítás: „Kosztolányitól megkaptam az egyik könyvét, *Néró, a véres költő*,¹⁹ amit Van Praag²⁰ fordított. Elképedtem a szörnyű fordításon. Nagyon különleges nyelv a magyar, és nem mindig lehet tökéletesen lefordítani, gyakran nagyon sajátosan kell kifejeznie magát a fordítónak, és ezt Van Praag vagy nem érezte, vagy csak tankönyvekből tanult magyarul. A magyar könyvek fordítására nagyon oda kell figyelni, főleg, hogy melyiket akarja lefordítani az ember. Vannak közöttük ugyanis olyan könyvek, amik annyira egyedien magyarok, hogy szinte lefordíthatatlanok. Legalábbis a fordítással elveszítik igazi szépségüket.”²¹

Madelon Lulofs irodalmi munkásságával összefüggésben is felmerült Kosztolányi neve. Mikor a holland író elkészült második regényével, a *Koelie*-vel, megkereste Kosztolányit, és kikérte a véleményét, hogy érdemes-e kiadni a könyvet Magyarországon is. Kosztolányi elismerően nyilatkozott a könyvről, és a magyar kiadás mellett ajánlotta a francia kiadást is, sőt, szó volt róla, hogy esetleg ő maga fordítja le Lulofs könyvét magyarra: „A múlt héten voltam Kosztolányinál, és

¹⁷ A PEN Club 9. kongresszusa 1931-ben volt Hollandiában, amin Kosztolányi mint a magyar PEN Club elnöke vett részt. Ld. bővebben: KOSZTOLÁNYI Dezsőné, „Kosztolányi és a PEN Club válása”, *Irodalomtörténeti közlemények* 66, 2. sz. (1962), 209–213.

¹⁸ Madelon LULOFS levele Herman Robbersnek, Budapest, 1931. október 10.

¹⁹ A levélben a *De tragische dood van Nero* [Néró tragikus halála] cím szerepel, noha a könyv *Nero's tragische dood* címmel jelent meg. KOSZTOLÁNYI Dezső, *Nero's tragische dood* (Utrecht: De Ploeg, 1928). Ld. továbbá: SZEGEDY-MASZÁK Mihály, „Kosztolányi művei idegen nyelven”, *Kosztolányi-oldal.hu*, hozzáférés: 2015.10.12. <http://www.kosztolanyioldal.hu/sites/default/files/prae-kd-szegedy.pdf>. Kosztolányi regénye hollandul 2010-ben is megjelent Rogier van der Wal fordításában a Van Gennepe kiadónál Amszterdamban, ezúttal az eredeti címet követve *Nero, de bloedige dichter* címen.

²⁰ Az eredeti levélben a nevet átsatírozták, de még olvasható maradt. Sigfried Emanuel van Praag (1899–2002) író, műfordító. Főleg orosz és skandináv irodalmat fordított.

²¹ Madelon LULOFS levele Herman Robbersnek, Budapest, 1931. november 26.

beszélttem vele *Roekiről*.²² Nagyon érdekelte az egzotikus irodalom, és elmondtam neki a regény tartalmát. Kosztolányi úgy gondolja, hogy itt Magyarországon is nagy érdeklődésre tarthat számot a mű, sőt megegyeztünk, hogy ő fordítaná le a regényt. De ahhoz, hogy le tudja fordítani, először valamilyen más nyelvre kellene lefordíttatni a könyvet. A legjobb lenne franciára. Annak idején a *Batualahot*²³ is lefordította Kosztolányi. Ha ez sikerülne, akkor a holland kiadás körülbelül egyszerre jelenhetne meg a magyarral. Kosztolányi azt mondta, biztos benne, hogy Franciaországban is jól fogyna a *Roeki*, mivel ez a téma ott most nagyon megy.²⁴

Kosztolányi is felkereste Madelon Lulofsot, hogy megérdeklődjé, mikor lesz kész a francia fordítás.²⁵ Lulofs elújságolta Robbersnek, hogy Kosztolányi „nagy segítség” számára, „igen jóindulatú” irányában, és hogy „rendkívül érdekes beszélgetéseket” szoktak folytatni.²⁶ Lulofs a következőket írta Robbersnek Kosztolányiról: „Minél jobban megismerem őt [Kosztolányit] és a feleségét, annál inkább kedvelem őket. Mindketten elképesztően bohémok. Kosztolányi általában valami nagyon furcsa fehér köntösben fogadja az embert a könyvespolca előtt egy létrán ülve, haja mint a szénakazal.”²⁷

Kosztolányi segített Lulofsnek két elbeszélését megjelentetni a *Pesti Hírlapban* és a *Pester Lloydban*.²⁸ A holland író a maga részéről megpróbálta Robbersen keresztül Kosztolányi néhány írását fordításban holland lapoknál megjelentetni.²⁹ Amikor arról ír Lulofs, hogy mi a siker záloga Magyarországon egy művész számára, akkor is Kosztolányival példálózik: „Itt a felhajtás kell az embereknek, fel kell vágni, és akkor máris a tenyeréből eszik az embernek a nagyérdemű közönség. Még egy ilyen igazi nagy művész, mint Kosztolányi is pózol, csupa »művészi hóbortból« sárga cipőt vesz a szmokingjához, és ezzel az összes hisztérikus budapesti nőre sokkal mélyebb benyomást tesz, mint csodálatos verseivel.”³⁰

²² Madelon Lulofs a könyv kéziratának elkészülte után bizonytalan volt a címben, és először a bennszülött főhős neve alapján azt akarta, hogy a könyv címe *Roeki* legyen. Végül a kiadó döntött a *Koelie (Kuli)* cím mellett.

²³ René Maran Francia Guyanáról származó író, 1921-ben Goncourt-díjat nyert. René MARAN, *Batuala: Néger regény*, ford. KOSZTOLÁNYI Dezső (Budapest: Légrády, 1923).

²⁴ Madelon LULOFS levele Herman Robbersnek, 1931. december 28.

²⁵ Madelon LULOFS levele Herman Robbersnek, 1932. január 6.

²⁶ Madelon LULOFS levele Herman Robbersnek, 1932. január 9.

²⁷ Madelon LULOFS levele Herman Robbersnek, 1932. július 4.

²⁸ Madelon LULOFS levele Herman Robbersnek, 1932. július 4.

²⁹ Madelon LULOFS levele Herman Robbersnek, 1932. július 4.

³⁰ Madelon LULOFS levele Herman Robbersnek, 1932. január 9.

A levelekből kiderül, hogy Madelon Lulofs tisztában volt a magyar irodalom helyzetével, a belső konfliktusokkal és az irodalmi szereplők kvalitásaival. Herman Robbersnek részletesen ír az 1932-es budapesti PEN kongresszusról és az előtte kialakult kínos helyzetről a Rothermere-díj odaítélésével kapcsolatban:³¹ „Amint láthatja, főleg a Rothermere-díj odaítélése miatt nagy itt a felhőrdülés. Kosztolányi mint elnök két igazi magyar írónak³² ítélte oda a díjat, de ezek olyan írók, akik nem illenek bele a mostani politikába. És mivel itt mindent az uralkodó politikai párt irányít, ebben az esetben a feudális, nagy volt a felháborodás. A feudális politikai színezetű szerzők felmondták PEN tagságukat. Ezzel a PEN Club elesett a kormányzati támogatásoktól, és emiatt veszélybe került a kongresszus. Erre lemondott a vezetőség. Szóval Kosztolányi és Bókay kiléptek. Milyen kár! Új elnököt még nem neveztek ki, majd a napokban kerül erre sor. Megint ez a magyar veszekedés és nyavalygás. Kosztolányi teljesen *allright* volt. A két író, akinek odaítélte a díjat, kiváló szerzők. De... a többiek is éheznek. És az is nagy konkurencia. Ez mind még mindig a háború hibája. Vagy inkább a békéé!”³³

Madelon Lulofs Kosztolányi kérésére a halálos beteg írót még a kórházban is meglátogatta lányával, Kotjillel, akiről Kosztolányi novellát is írt. A novella és címe ismeretlen, csak egy a Madelon Székely-Lulofs hagyatékában található újságikkben hivatkoznak rá.³⁴

Radnóti Miklósné Gyarmati Fanni naplójában is megemlékezik Madelon Lulofsról egy Schöpflin Aladárnál rendezett összejövetel alkalmából. 1936. június 12-i bejegyzésében ezt írja: „Volt egy szép esténk Schöpflinéknél, nagy társaságban, Márai is ott volt a feleségével, Bálinték, a holland Madelon Lulofs helyes nő [...]”³⁵

A Székely házaspár tehát bejáratos volt a korabeli magyar főváros irodalmi összejöveteleire, személyesen is ismerte a jeles magyar kortárs írókat, szociális hálójuk, ismeretségi körük kiterjedt volt.

³¹ Ld. bővebben: KOSZTOLÁNYI DEZSÖNÉ, „Kosztolányi és...”

³² Krúdy Gyula *Az élet álom* és Móricz Zsigmond *Forr a bor* című munkáit értékelte Kosztolányi a díjjal. Ld. bővebben: KOSZTOLÁNYI DEZSÖNÉ, „Kosztolányi és...”

³³ Madelon LULOFS levele Herman Robbersnek, 1932. március 24.

³⁴ N. N., „Holland írónő, magyar asszony”, in Madelon Székely-Lulofs kollekció, Hágai Irodalmi Múzeum, L9452.

³⁵ RADNÓTI Miklósné Gyarmati Fanni, *Napló 1935–1946*, 1. köt., szerk. FERENCZ Győző és NAGY Zsejke (Budapest: Jaffa, 2014), 223.

A MŰFORDÍTÓK

A magyar és a holland irodalommal a Székely házaspár műfordítóként is foglalkozott, és ezáltal szintén sok magyar íróval kerültek kapcsolatba. Robbersnek írt 1931. november 26-i levelében Lulofs erről a következőket írja: „Ha lehetséges, akkor Zilahy Lajos egyik könyvével szeretném kezdeni [a fordítást – A szerző kiemelése, P. G.]. Ő itt egy nagyon kedvelt regény- és színdarabíró. Két fantasztikus regényét ismerem, az egyiket, a *Valamit visz a víz*et legszívesebben rögtön lefordítanám.³⁶ Később talán a *Két fogolyt* is.³⁷ [...] Ami nekem még nagyon tetszik, az MórícZ Zsigmondtól a *Gold im Kote*³⁸ ami szerintem szintén jól menne Hollandiában. De ennek már megvan a német fordítása. Ez baj?”³⁹

Lulofs valóban aktívan foglalkozik a fordítás gondolatával. Egy hónappal később már arról ad hírt kiadójának, hogy beszélt Zilahyval: „Zilahy engedélyt adott, hogy hollandra fordítsam a műveit. Levelezésben állok vele, erről nemso-kára írni fogok az Elsevier kiadónak. Zilahy úr azt ajánlotta, hogy a *Két fogollyal* kezdjem, ami nagy siker volt Angliában, Franciaországban és Amerikában is. Ajánlotta még a *Halálos tavaszt* is, amiből több mint egymillió példányt adtak el az *Illustration* mellékleteként.”⁴⁰

Zilahy ekkor már nem volt ismeretlen szerző a holland műértő közönség számára. *A fehérszarvas* és *A tábornok* című darabjainak budapesti bemutatója óta, amelyeket a magyar kritika is lelkesen fogadott,⁴¹ a holland lapok rendszeresen és részletesen beszámoltak Zilahy műveinek magyarországi bemutatásáról.⁴² Mikor 1939-ben Madelon Lulofs fordításában megjelent a *Valamit visz a víz* hollandul,

³⁶ Madelon LULOFS fordítása 1939-ben jelent meg Hollandiában. ZILAHY Lajos, *Wat meedreef met den stroom*, vert. Madelon H. SZÉKELY-LULOFS (Den Haag: Zuid-Hollandsche Uitgevers, [1939]).

³⁷ Ezt a könyvet nem sikerült lefordítania Madelon Lulofsnek.

³⁸ MórícZ Zsigmond *Sárarany* című műve jelent meg ezen a címen Berlinben a Rowohlt kiadónál 1921-ben. Ezt a művet sem fordította le hollandra Lulofs.

³⁹ Madelon LULOFS levele Herman Robbersnek, 1931. november 26.

⁴⁰ Madelon LULOFS levele Herman Robbersnek, 1931. december 28.

⁴¹ Schöpflin Aladár *A fehérszarvas* nem dicsérte, de *A tábornok*ot annál inkább. Ld. SCHÖPFLIN Aladár, „*A fehérszarvas*: Zilahy Lajos drámája a Nemzeti Színházban”, *Nyugat* 20, 7. sz. (1927. április 1.): 591–593; SCHÖPFLIN Aladár, „*A tábornok*: Zilahy Lajos drámája a Nemzeti Színházban”, *Nyugat* 21, 22. sz. (1928. november 16.): 697–700.

⁴² N. N., „*A fehérszarvas*”, *Rotterdamsche Nieuwsblad* 50, 15048. sz. (1927. április 13.): 6; N. N., „Toneel te Boedapest. *De Generaal van Lajos Zilahy*”, *Nieuwe Rotterdamsche Courant* (1928. december 8.): 9.

Zilahy az ottani olvasóközönség számára már ismert regényíró volt. 1934-ben már hollandul is olvashatták a *Halálos tavaszt*.⁴³ A *Valamit visz a víz* jó kritikákat kapott, és a fordítót is dicsérték a kritikusok.⁴⁴

Molnár Ferenc *A zenélő angyal* című 1933-ban kiadott regényét fordította hollandra a házaspár, amely 1934-ben jelent meg Amszterdamban. Molnárt ekkor már jól ismerte a holland olvasóközönség. *Az ördög* című drámája 1915-ben,⁴⁵ *Liliom* című darabja 1916-ban⁴⁶ jelent meg hollandul.

Zilahyval és Molnárral ellentétben Földes Jolánnak nem volt „irodalmi előélete” Hollandiában, mikor 1937-ben a Leopold kiadónál Hágában megjelent *A halászó macska uccája*⁴⁷ (*De straat van de vissende kat*) című regénye, amelyet Madelon Lulofs fordított. Magyarországon és nemzetközileg ekkorra már ismert író lett Földes. 1932-ben itthon Mikszáth-díjat kapott a *Mária jól érett* című regényéért, 1936-ban pedig *A halászó macska uccájával* első díjat nyert a londoni Pinkler kiadó pályázatán. Magyarországon meglehetősen vegyes volt a fogadtatása, és Hollandiában is inkább szidták, mint dicsérték.⁴⁸ Még 1937-ben megjelent egy Földes-regény Madelon Lulofs fordításában *De eerste de beste* címmel.⁴⁹ Ennek eredetije feltehetően a *Férjhez megyek* című regény.⁵⁰ Egy évvel később szintén Madelon Lulofs fordításában jelent meg a *Mária jól érett*, amely szintén nem aratott osztatlan sikert Hollandiában, főleg a katolikus kritikusoknál.⁵¹ 1939-ben ismét megjelent egy Földes-regény Lulofs fordításában, a *Fej vagy írás*, amiről szintén nem sok jót mondtak az (ezúttal szociáldemokrata) kritikusok.⁵² Ennek

⁴³ ZILAHY Lajos, *Dodende lente*, vert. T. TOMASSEK (Zutphen: Thieme, 1934).

⁴⁴ C. J. W. „»Wat meedreef met de stroom« door Lajos Zilahy”, *Zaans Volksblad* 2, 571. sz. (1939. december 19.): 10.

⁴⁵ Franz MOLNÁR, *De duivel: een spel in drie bedrijven*, vert. Adolpha ENGERS (Den Haag: M.M. Couvée, [1915]).

⁴⁶ Franz MOLNÁR, *Liliom*, vert. Adolpha ENGERS (Den Haag: M.M. Couvée, [1916]).

⁴⁷ FÖLDES Jolán, *A halászó macska uccája* (Budapest: Atheneum, 1936).

⁴⁸ GERA Judit, „De Hongaarse, Nederlandse en Vlaamse receptie van *De straat van de vissende kat* van de Hongaarse schrijfster Jolán Földes”, in *Van Eeden tot heden*, red. Kris van HEUKELOM, Dieter De BRUYN en Carl De STRYKER, 199–218 (Gent: Academia Press, 2013), 203–206; HEVESI András, „*A halászó macska uccája*”, *Nyugat* 29, 12.sz. (1936. december – Karácsonyi szám): 459–460, 459.

⁴⁹ FÖLDES Jolán, *De eerste de beste*, vert. A. E. BOUTELJE (Den Haag: Leopold, 1937).

⁵⁰ FÖLDES Jolán, *Férjhez megyek* (Budapest: Palladis Rt., 1935).

⁵¹ L. J. M. FEBER, „Strijd om de persoonlijkheid”, *De Tijd* 93, 30011. sz. (1938. május 13.): 3.

⁵² A. M. de JONG, „»Kruis of munt« van Jolán Földes”, *Zaans Volksblad* 2, 344. sz. (1939. március 25.): 14.

ellenére Földes népszerűségét és a példányszámokat tekintve mindenképpen sikeresnek mondható Hollandiában, hiszen *A halászó macska uccája* eddig 11 kiadást ért meg.

A *Pesti Napló* és a *Nyugat* újságírójának és kritikusának, az egyébként orvos Földi Mihálynak három regényét fordította hollandra Székely László és felesége: a *Kádár Anna lelke* 1935-ben, *A házaspár* 1937-ben, *A század asszonya* pedig 1940-ben jelent meg Amszterdamban. Ezek voltak Földi első és addig utolsó hollandul megjelent regényei. Valószínűleg azért irányult rá a fordítók figyelme, mert Magyarországon irodalmi körökben nagyra értékelték műveit. Kosztolányi⁵³ és a *Nyugat* kritikusai, Szilágyi Géza, Illés Endre és Kárpáti Aurél mind elismerően szólnak Földiről.⁵⁴ A holland kritika is pozitívan tárgyalja Földi regényeit, noha nem mindig értik a művek pszichológiáját.⁵⁵ Földi, annak ellenére, hogy korábban nem jelentek meg művei holland fordításban, nem volt ismeretlen Hollandiában. Már 1931-ben írtak róla a lapok, és a magyar naturalista szerzőkhöz, illetve később a magyar írók „fiatal generációjához” sorolták.⁵⁶ Székely László személyesen is jól ismerte Földit. 1942 márciusában feleségének írt levelében bevallja, lelkiismeretfurdalása van, hogy az utóbbi hónapokban elhanyagolta barátját, pedig azok „mindig nagyon kedvesek voltak hozzá, és segítettek neki »feledtetni magányát«”⁵⁷.

A Magyar PEN Club főtitkárának, a Vígszínház igazgatójának, a Kisfaludy Társaság és a Petőfi Társaság tagjának, Harsányi Zsoltnak az *Életre halálra* című műve Madelon Lulofs fordításában jelent meg 1951-ben. Harsányinak ez volt az egyetlen regénye, amit Madelon Lulofs fordított, de a magyar szerző ekkor már ismert író volt Hollandiában. A *Magdolna* 1939-ben,⁵⁸ a *Magyar rapszódia*⁵⁹ és

⁵³ KOSZTOLÁNYI Dezső, „Szahara. Földi Mihály új regénye”, *Nyugat* 13, 11–12. sz. (1920. június): 633–636.

⁵⁴ SZILÁGYI Géza, „Földi Mihály: *A csábító*”, *Nyugat* 21, 10. sz. (1928. május 16.): 758–761; ILLÉS Endre, „*A század asszonya*”, *Nyugat* 30, 1. sz. (1937. január): 32; KÁRPÁTI Aurél, „*A viszony*”, *Nyugat* 31, 1. sz. (1938. január): 53.

⁵⁵ N. N., „Echtgenoten door M. Földi”, in *Bataviaasch Nieuwsblad* (1937. december 1.): 15.

⁵⁶ N. N., „Nieuwe Hongaarse letterkunde”, *Het Vaderland* (1931. május 18.): 9; N. N., „Nieuwe Hongaarsche letterkunde”, *De Sumatra Post* 33. 135 (1931. június 13.): 17; N. N., „Voor de boekenliefhebbers”, *Nieuw Israelietisch Weekblad* 68, 51. sz. (1933. április 28.): 12; Frans SCHNEIDERS, „Hongaarsche literaire portretten. Ferenc Herczeg en Endre Ady”, *Haagsch Maandblad* 36, 3. sz. (1941. szeptember): 160–168, 160.

⁵⁷ SZÉKELY László levele Madelon Lulofsnak, Budapest, 1942. március 11.

⁵⁸ HARSÁNYI Zsolt, *Magdalena*, vert. J. L. SZOBOTKA-VISSER, 3. kiadás (Utrecht: De Haan, 1950).

⁵⁹ HARSÁNYI Zsolt, *Hongaarsche rapsodie*, vert. Frans SCHNEIDERS (Leiden: Sijthoff, 1941).

a *Mégis mozog a föld*⁶⁰ 1941-ben, az *Élni jó*⁶¹ című könyve pedig két évvel később jelent meg Frans Schneiders, A. M. de Jong, Paul van Deurningen, illetve J. L. Szobotka-Visser fordításában.⁶² A *Mégis mozog a föld*ből Paul van Brederode színdarabot is írt. Harsányi műveit Hollandiában lelkesen fogadták a kritikusok.⁶³ Sikere valószínűleg annak is köszönhető volt, hogy személyesen is népszerűsítette műveit Hollandiában.⁶⁴

Körmendi Ferenc volt az első író, akinek *Budapesti kaland* című regényét a Székely házaspár hollandra fordította 1933-ban. A regény magyarul 1932-ben jelent meg Budapesten, és azért volt különleges, mert az akkor ismeretlen fiatal magyar szerző megnyerte a londoni A. M. Heath és Chapman & Hall, valamint a New York-i William Morrow könyvkiadók által kiírt regénypályázatot. Nemzetközi és hazai sikerei ekkor kezdődtek. A regényt 21 nyelvre fordították le. A *Budapesti kaland* szinte berobbant a holland irodalmi életbe. Körmendi a holland kritikusok szerint az „elsőrangú európai regényírók” közé emelkedett „mesterművével”⁶⁵. A holland sajtó „1933 legnagyobb példányszámban eladott könyvének” nevezte a magyar szerző regényét,⁶⁶ és a fordításról is nagyon elismerően nyilatkozott.⁶⁷ A regény hollandiai sikereihez bizonyára nagyban hozzájárult, hogy Körmendi személyesen is járt Hollandiában, hogy műveit népszerűsítse, előadásokat tartson, és rádióinterjúkat adjon.⁶⁸ Nagy érdeklődés övezte Körmendi, „az ismert magyar regényíró” 1934 novemberi érkezését, akit az amszterdami pályaudvaron újságírók és fotósok vártak.⁶⁹ Emellett Madelon Lulofs is kivette részét Körmendi könyvé-

⁶⁰ HARSÁNYI Zsolt, *Een hemelbestormer: Een roman van Galileis leven*, vert. A. M. de JONG (Amsterdam: Strenght, [1941]).

⁶¹ HARSÁNYI Zsolt, *Dít was leven: Roman van Peter Paul Rubens*, vert. Paul van DEURNINGEN (Amsterdam: Veen, 1941–1943).

⁶² A részleteket ld. a függelékben.

⁶³ Ld. például C. J. W. „Magdalena, roman van de mysterie der vrouwenziel”, *Zaans Volksblad* 2, 269. sz. (1939. december 16.): 12; N. N., „Van de leestafel”, *Limburgsch Dagblad* 24, 204. sz. (1940. augusztus 30.): 10; N. N., „Hongaarse levensromans”, *Het Volk* 43, 17318. sz. (1942. május 13.): 5.

⁶⁴ Például Liszt Ferencről tartott előadásokat a Holland–Magyar Egyesület szervezésében. Ld. N. N., „Nederland-Hongarije. Lezing Zsolt von Harsányi over Liszt”, *De Tijd* 93, 29739. sz. (1937. december 3.): 4.

⁶⁵ J. G. de HAAS, „Erfgenamen”, *Nieuwsblad van het Noorden* 47, 254. sz. (1934. október 27.): 15–16.

⁶⁶ N. N., „Voor de boekenliefhebbers”, *Nieuw Israelietisch Weekblad* (1934. február 2.): 13.

⁶⁷ N. N., „Voor de boekenliefhebbers”, *Nieuw Israelietisch Weekblad* 68, 51. sz. (1933. április 28.): 12.

⁶⁸ Körmendi rádióinterjúja az AVRO adónál 1934. november 12-én 14.00 órakor került sor. Beszélgetőpartnere dr. P. H. RITTER volt. Ld. N. N., „Radionieuws Körmendi”, *Algemeen Handelsblad* 107, 35112. sz. (1934. november 8.): 2.

⁶⁹ N. N., „Radionieuws...”, 13.

nek reklámozásából.⁷⁰ Körmendi kedveltségét az is mutatja, hogy Márai Sándor *Idegen emberek* című regényének 1934-es holland fordításához és Földi Mihály *Kádár Anna lelke* című könyvének 1935-ös holland kiadásához (mindkettőt a Székely házaspár ültette át holland nyelvre) ő írta az előszót.⁷¹ Nem mindenki volt azonban ennyire elragadtatva a magyar írótól. A katolikus lap, a *De Tijd* névtelen kritikusa „középszerű műnek” nevezi a *Budapesti kalandot*, és főleg azon boszszankodik az újság hasábjain, hogy az osztrák származású Gustav Czopp holland színész és rádiókommentátor ezúttal Körmendi impresszáriójaként reklámozza a magyar író, és hogy Madelon Lulofs fordította hollandra a regényt, aki az újságíró szerint, csakúgy mint Körmendi, „gyors de nem túl tartós sikert” aratott az irodalom területén. A kritikus Körmendi november 12-én az amszterdami Carlton Hotelban tartandó előadásáról még búcsúzóul éppen megjegyzi, hogy az előadásnak „nem sok köze lesz ahhoz, amit általában irodalom alatt értünk”⁷². Hogy a kritikus egyáltalán olvasta-e a regényt, a cikkből ki sem derül, mivel érdemben semmit sem ír a szövegről. Az viszont világos, hogy a Körmendi körüli felhajtást főleg Czopp és Lulofs személye miatt figyeli rendkívül skeptikusan a katolikus lap kritikusa, akikkel egyáltalán nem szimpatizál. A sajtó túlnyomó része azonban nagyon pozitívan ír Körmendiről.

1936-ban az is újsághír volt Hollandiában, hogy Körmendit az elhunyt olasz író, Luigi Pirandello helyére a Messinai Akadémia tagjává választották.⁷³ A *Budapesti kaland* mellett a Székely házaspár fordításában került a holland olvasók elé Körmendinek még két regénye, a *Boldog emberöltő* 1934-ben, melyet a sajtó „nagy európai saga”-ként,⁷⁴ „fenomenális műként” méltatott,⁷⁵ és a *Via Bodenbach* 1935-ben. Körmendi a háború után is kedvelt szerző volt Hollandiában, amit az is bizonyít, hogy 1947-ben újabb regényét adták ki, a *Júniusi hétköznapot*, melyet azonban már nem a Székely házaspár, hanem Henriette Lindt fordított.⁷⁶

⁷⁰ Henri BOREL, „Een spannend boek met geweldige rythme”, *Soerabaiasch-Handelsblad* (1933. április 8.): 14.

⁷¹ N. N., „Boekenplank”, *Het Vaderland* (1934. december 1.).

⁷² N. N., „Ferenc Körmendi. Een bezoek aan ons land”, *De Tijd* 90, 27860. sz. (1934. november 7.): 5.

⁷³ N. N., „Ferenc Körmendi”, *Algemeen Handelsblad* 110, 35932. sz. (1937. április 4.): 11. A magyar kultúra hollandiai terjesztéséről tanúskodik az ugyanezen lap 6. oldalán lévő cikk, mely a szokásos magyar hágai kulturális est megrendezéséről szól, ahol magyar filmek, magyaros konyha, valamint diplomaták és főrangú, arisztokrata védnökök garantálták a rendezvény színvonalát.

⁷⁴ N. N., „Binnekort ontvangen wij”, *De Sumatra Post* (1934. május 14.).

⁷⁵ J. G. de HAAS, „Erfgenamen”, *Nieuwsblad van het Noorden* 47, 254. sz. (1934. október 27.): 15–16.

⁷⁶ KÖRMENDI Ferenc, *Een weekdag in juni*, vert. Henriette Lindt (Amsterdam: Becht, 1947).

Márai Sándor és Székely László személyesen is jól ismerték egymást. A személyes barátság mellett Márai hollandiai üzleti ügyeit is intézte a házaspár.⁷⁷ Székely leveleiben rendszeresen beszámol feleségének Máraival való találkozásairól. Meg kell jegyezni, Székely nem volt túl jó véleménnyel Márairól. 1942. február 12-i levelében azt írja: „Márai egy futóbolond. Inkább elkerülöm, noha velem különösen figyelmes szokott lenni. De néha egyszerűen kibíráhatatlan a neurotikus viselkedése.”⁷⁸ Viszont egy hónappal később szinte büszkén írja Hollandiába, hogy Márait az MTA (levelező) tagjává választották, ami Magyarországon, különösen az írók körében „különleges dicsőség”⁷⁹. 1942. október 28-i levelében beszámol Madelon Lulofsnak egy Máraival való találkozásról: „Botrányosan összeveszttem Máraival. A »botrányos« nem azt jelenti, hogy botrányosan ordibáltunk egymással, mivel én alig mondtam valamit. De Márai botrányosan viselkedett. Hisztérikus dühkitörései – nem ellenem, hanem azon körök ellen, melyekben mozog, akik felfedezték, szóval Nan és a többiek, a liberális körök ellen – olyan igazságtalanok, vadak és dühödtek voltak, hogy majdnem hánynom kellett. Szörnyű egy ember, aki úgy váltogatja véleményét, mint más az ingét. Attól függően, hogy éppen milyen kedve van, súlyos ítéletet mond dolgokról és emberekről. Igaz, hogy mindez késő este egy kocsmában történt néhány üveg bor elfogyasztása után, és Márairól köztudott, hogy nem bírja az italt, de akkor is... Egy Márai kaliberű ember soha nem beszélhet így! Ő nem akárki, hanem fontos ember, komoly publicista, kinek szavai nagyon is sokat nyomnak a latban. Egy ilyen ember nem beszélhet úgy, amilyen kedve éppen van. Hogy nem tudja kiélni becsvágát, mert egész életében Nan a tenyerén hordozta, és mert most a másik oldalról a szemére vetik, hogy Lolát⁸⁰ vette feleségül, ami miatt ferde szemmel néznek rá, egyáltalán nem fontos. Nan teremtette! Eddig Nan volt az egyetlen, aki felismerte írói nagyságát, Nan csinált belőle valakit. És éppen ezért utálatos dolog, hogy éppen ezekről az emberekről, mint a volt főszerkesztőjéről, aki Nannak rokona, és akinek korábban olyan visszataszítóan hízelgett, most így beszél, lenézi őket, köp rájuk. Noha néhány évvel ezelőtt még annyira nyalt nekik, hogy egy jó ízlésű embernek felfordult tőle a gyomra. Mindenesetre most már tisztában vagyok a helyzettel. Erre az utálatos stréberre rá se nézek többet, mert nem egyenes, nem őszinte, csak egy akarnok. Csak az a kár, hogy olyan jó író.

⁷⁷ SZÉKELY László levele Madelon Lulofsnak, Budapest, 1942. március 11.

⁷⁸ SZÉKELY László levele Madelon Lulofsnak, Budapest, 1942. február 12.

⁷⁹ SZÉKELY László levele Madelon Lulofsnak, Budapest, 1942. március 11.

⁸⁰ Márai Sándor felesége a jómódú zsidó családból származó Matzner Ilona (Lola) volt. Ld. SZÉKELY-MASZÁK Mihály, *Márai Sándor* (Budapest: Akadémia, 1991), 10.

Mert bizony az, noha könyvei néha semmit sem érnek. Úgy értem: Márai tud írni. De amit ír, az gyakran értéktelen. Érted? A stílusa, kifejezőeszközei jobbak, mint bármelyik magyar prózaírónak.”⁸¹

Márai naplójában és visszaemlékezéseiben nem találtam nyomát ennek a találkozásnak, sőt Székely Lászlót és a vele való kapcsolatát sem említi.⁸² Ennek ellenére nem tartom kizártnak, hogy a Székely Lászlóval való ismeretség, illetve művei hatással voltak Máraira. Konkrétan az 1942-ben megjelent *A gyertyák csonkig égnek* című művében lehet erre utaló nyomokat felfedezni. A regényben az ezredes és Konrád beszélgetése alatt (ami inkább az ezredes monológja) Konrád (ha néha szóhoz jut) gyakorlatilag egyfolytában a trópusokon töltött éveiről beszél. A gyilkos klíma, az elfásultság, a fehérek alkoholizmusa, a bennszülött nők, a kulik, a végeláthatatlan esős évszak monoton unalma mind olyan témák, amelyek Székely *Őserdőktől az ültetvényekig* című művében részletesen előkerülnek. Márai regényében Konrád trópusi kalandjai Szingapúrban, illetve a Maláj-félszigeten játszódnak.⁸³ Márai regényéből saját maga által átdolgozott *Parázs* című színdarabjában⁸⁴ Konrád már Szumátrán ültetvényes.

Márai és Székely személyes és munkakapcsolata, az hogy Márai ismerte Székely munkáit (hiszen dedikált példánya volt az *Őserdőktől az ültetvényekig*ből) és a fent említett feltűnő témaegyeztetés a trópusokról írt részekben mind abba az irányba mutatnak, hogy Székely könyve hatással lehetett Máraira Konrád-figurájának megformálásában.

Márai Sándornak a Székely házaspár összesen három regényét fordította hollandra: *Csutora* (1932), *Válás Budán* (1935) és *Idegen emberek* (1930). Először az *Idegen emberek* jelent meg 1934-ben Amszterdamban, és a holland sajtóban jó kritikákat kapott.⁸⁵ Dicsérték Márai regényének pszichológiai mélységeit, „bölcsmeglátásait” és „kiváló eleven leírásait”⁸⁶. Sőt, a holland rádióban is beszéltek az *Idegen emberekről*.⁸⁷ Igaz, Jef Last holland író, költő, akkoriban a kommunista napilap, a *De Tribune* erősen baloldali kritikusa egy Magyarország és magyar politikusok elleni heves kirohanásra használja fel cikkét. A fordító Lulofs szemére

⁸¹ SZÉKELY László levele Madelon Lulofshoz, Budapest, 1942. október 28.

⁸² MÁRAI Sándor, *Napló 1943–1944* (Budapest: Helikon, 1998); MÁRAI, *Föld!*

⁸³ MÁRAI Sándor, *A gyertyák csonkig égnek* (Budapest: Akadémiai Kiadó; Helikon, 1990), 46.

⁸⁴ SZEGEDY-MASZÁK, *Márai...*, 58.

⁸⁵ N. N., „Vreemdelingen”, *Nieuwsblad voor het Noorden* (1934. december 4.): 7; N. N., „Boekbespreking”, *Soerabaiasch-Handelsblad* 83, 181. sz. (1935. augusztus 20.): 16.

⁸⁶ N. N., „Sandor Marai Vreemdelingen”, *Nieuw Israelietisch Weekblad* 70, 47. sz. (1935. március 29.), 3.

⁸⁷ Radioprogramma in *De Tijd* 90, 28017. sz. (1935. február 9.): 6.

veti, hogy polgári „nacionalista” magyar írókat fordít hollandra, ahelyett, hogy az „emigráns forradalmi szerzők”, Gábor Andor, Hidas Antal vagy Barta Lajos regényeivel ismertetné meg az olvasóközönséget. Last szerint „mi, kommunisták” azt tanulhatjuk Márai művéből, hogy a „polgárság” milyen „naivan és ártatlanul terjeszti nacionalista mételyét”. Azt azonban ő sem tagadja, hogy a regény „jól megírt,” „kiváló a miliő leírása”, és hogy „pszichológiailag mindenképpen sikeres”⁸⁸. Az 1935-ben megjelent *Válás Budán* és az egy évvel később kiadott *Csutora* is jó kritikákat kaptak.⁸⁹ Kivételt képez a katolikus napilap, a *De Tijd* kritikája, amelyben a névtelen újságíró, szokásához híven elsősorban Madelon Lulofsot és férjét, vagyis a fordítókat támadja. A cikk fele a fordítók sárba tiprásáról szól. A kritikus szerint „a könyv nem éppen kiváló hollandságával tűnik ki, amin azonban senki sem csodálkozhat, aki valaha is olvasta Madelon Székely-Lulofs prózáját”⁹⁰. Az újságíró bírálja a könyvben talált helyesírási hibákat (összesen egyet talált), és Lulofs francia hibáin köszörüli a nyelvét (ebből is egyet említ). A regényről sem mond sok jót. Szerinte „fárasztóan sokat filozofálnak” a történetben, majd végezetül megjegyzi, hogy „hibát követne el, ha ajánlaná a könyvet”, mert az csak „művelt felnőtteknek” lehet hasznos olvasmány.⁹¹ Ebből a megjegyzéséből is nyilvánvaló, hogy a fordítókkal szembeni előítéletekkel teli kritikus cikkéről lerí a rosszindulat. Persze, hogy „művelt felnőtteknek” szól a regény. Nem valószínű, hogy Márai szellemileg visszamaradt gyerekeknek szánta a könyvet.

Márai legnagyobb sikerét azonban nem a háború előtti Hollandiában aratta. 1999 után Hollandiában is valóságos Márai-láz tört ki. 2000 és 2013 között megjelenik hollandul a *Béke Ithakában* (1952, fordította Frans van Nes 2011-ben), a *Gyertyák csonkig égne* (1942, fordította Alföldy Mari 2000-ben), a *Vendégjáték Bolzanóban* (1940, fordította Margreeth Schopenhauer 2004-ben), a *Zendülők* (1930, fordította J. H. A. Kammer 2010-ben), a *Sirály* (1943, fordította Frans van Nes 2009-ben), az *Egy polgár vallomásai* (1935, fordította J. H. A. Kammer 2007-ben), az *igazi* (1941, fordította J. H. A. Kammer 2006-ban), az *Eszter hagyatéka* (1939, fordította Alföldy Mari 2000-ben) és a *Föld, Föld!...* (1972, fordította Alföldy Mari 2002-ben), valamint újra kiadják a *Válás Budánt* is. Hogy milyen népszerű lett Márai Hollandiában a huszonegyedik század elején, azt abból is lemérhetjük, hogy hányszor adták ki a fent említett könyveit az utóbbi 13 évben.

⁸⁸ Jef LAST, „Vreemdelingen door Sándor Márai”, *De Tribune* 29, 33. sz. (1935. november 27.): 3.

⁸⁹ N. N., „Tusschen nacht en dag”, *Nieuwsblad van Friesland* 66, 132. sz. (1939. november 3.): 8; N. N., „De vermetele”, *Soerabaiasch-Handelsblad* 35, 14. sz. (1937. január 19.): 8.

⁹⁰ N. N., „Tusschen dag en nacht”, *De Tijd* 95, 31196. sz. (1940. április 17.): 5.

⁹¹ „Tusschen dag...”, 5.

Az *Eszter hagyatéka* 10, *Az igazi* 13, a *Vendégjáték Bolzanóban* és a *Válás Budán* 7, a *Zendülők* eddig 6, a *Föld, Föld!...* és a *Sirály* 3, az *Egy polgár vallomásai* 4, a *Gyertyák csonkig égnék* pedig 36 kiadást ért meg Hollandiában az utóbbi néhány év alatt. Legutóbb 2016-ban jelent meg a *Rómában történt valami* (1971) című regénye hollandul Amszterdamban a Wereldbibliotheek kiadónál, Rogier van der Wal fordításában, *Er is in Rome iets gebeurd* címmel.⁹²

Kassák Lajos *Angyalföld* című műve 1935-ben jelent meg hollandul. Fordítóként Székely László van feltüntetve, felesége írta az előszót a holland kiadáshoz, azonban itt is egyértelmű, hogy a fordítás közös munka volt. Hollandiában már 1935 előtt ismerték Kassák nevét. A katolikus lap *De Tijd* a Tanácsköztársaság idején *Az igazság a magyarországi bolsevizmusról* (*De waarheid over het Bolchevisme in Hongarije*) címmel közölt híreket bécsi tudósítójának tollából. A konzervatív lap természetesen mélységesen elítéli a kommunista diktatúrát. A tudósító egy füstös kávéházban ülve írja le Rákos Ferencce, a Budapesti Forradalmi Törvényszék 26 éves elnökével folytatott beszélgetését, az időközben megérkező Kun Bélát és feleségét, a vörösgárdistákat és a katonákat. Majd egy asztal körül üldögélő három alakról ír: „Egy másik asztalnál három sötét, hátrafésült, hosszúhajú alak ül. Vonásaik a magyar ázsiai típusra utalnak. Úgy néznek ki, mint a »Fekete Kéz« tagjai. Teljesen fekete ruhát viselnek, de sápadt arcuk misztikus külsőt kölcsönöznek. Ez a három nagy ember a bolsevikok literátorai. Kassák Lajos, a korábbi vasmunkás, Mácsa János szabóseged és Komját Aladár vasesztergályos. Ők voltak az író-szovjet támaszai, a szervezet, melyhez minden szerzőnek csatlakoznia kellett.”⁹³

1933-ban teljesen más kontextusban merül fel Kassák neve a holland sajtóban. Pollák Rudolf tartott előadást Amszterdamban a kortárs magyar irodalomról, és itt Kassákot a naturalista szerzőkhöz sorolta.⁹⁴ Ekkor a Tanácsköztársaság idején betöltött szerepéről már nem esik szó. Mikor két évvel később megjelenik az *Angyalföld* Hollandiában, az 1919-es híradásokra már nem emlékszik a közönség. A sajtófogadtatás elég vegyes. Egyes lapok az egekig magasztalják Kassákot. E. Elias a többi kritikushoz hasonlóan kiemeli, hogy Kassák „munkás, proletár”, és mindenféle előképzettség nélkül kezdett írni, de a könyve „mélyen megható” mű, amely nemcsak a magyar, de „a világirodalom egyik mesterműve”⁹⁵. A *De Gooi- en*

⁹² Az adatot Vesztergom Janinának köszönöm.

⁹³ N. N., „De waarheid over het Bolchevisme in Hongarije”, *De Tijd* 73, 21945. sz. (1919. május 8.): 7.

⁹⁴ N. N., „Hedendaagsche Hongaarsche letterkunde”, *Algemeen Handelsblad* 106, 34792. sz. (1933. december 18.): 13.

⁹⁵ Mr. E. ELIAS, „Achterbuurt”, *Nieuwsblad voor het Noorden* 48, 229. sz. (1935. szeptember 28.): 21.

Eemlander kritikusa Kassák realizmusát méltatja, és „kiváló fordításnak” nevezi a könyvet.⁹⁶ A „Munkások napilapja”, vagyis a Holland Kommunista Párt kiadványa, a *De Tribune* természetesen a munkásmozgalmi, osztályharcos oldalát emeli ki az *Angyalföldnek*, és azzal kezdi a recenzióját, hogy „ezt a könyvet minden munkásnak el kell olvasnia”, mert a könyvet „egy munkás írta munkásoknak, munkásokról”⁹⁷. A fordítást röviden méltatja, és kiemeli, hogy ahhoz képest, hogy nem holland készítette, kiváló munka. Hasonló pozitív kritikát ad a *Nieuw Israelietisch Weekblad* is, mely „az utóbbi időszak egyik legjobb regényének” nevezi Kassák munkáját.⁹⁸

Volt azonban kevésbé pozitív kritika is. A vezető napilap, az *Algemeen Handelsblad* kritikusa a recenziója elején Körmendit idézi, aki szerint Kassák műve „egy igazi mestermű”, de a holland újságíró ezt úgy kommentálja, hogy ez csak „a honfitársnak szánt barátságos biztatás”. A regényben véleménye szerint „nincs lendület”, a „karakterek nem kidolgozottak”, és a fordításban előfordulnak germanizmusok.⁹⁹ Noha a könyvben egyértelműen Székely László van feltüntetve fordítóként, a recensens Madelon Lulofsot emlegeti (és kritizálja) a fordítás miatt.

1936-ban a holland sajtó foglalkozott a Kassáknak odaítélt, majd visszavont Baumgarten-díjjal és az ellene folyó perrel is, amelyet izgatás és nemzetgyalázás miatt indítottak ellene.¹⁰⁰ Ezután Kassákot a holland sajtó csak elvétve említi, nem jelenik meg több műve, kikerül a köztudatból.

Vaszary Gábor *Monpti* (1935) című regénye egy évvel a magyarországi publikáció után, 1936-ban jelent meg Amszterdamban a Székely házaspár fordításában. Ez a könyv hozta meg Vaszarynak az áttörést. Könyvét 28 nyelvre fordították le, színpadra vitték, és meg is filmesítették (1957). Recenziókat a regényről a holland sajtóban sajnos nem találtam. 1939-ben jelent meg hollandul a *Ketten Párizs ellen* (*Twee naar Parijs*) című műve Antwerpenben.

Madelon Székely-Lulofs és Székely László közösen¹⁰¹ tíz magyar szerző húsz művét fordították hollandra.¹⁰² Attól függetlenül, hogy ki van feltüntetve fordítóként a különböző kiadványokban, Székely László vagy a felesége, a fordítások nagy

⁹⁶ N. N., „Nieuwe uitgaven”, *De Gooi- en Eemlander* 64, 280. sz. (1935. november 27.): 9.

⁹⁷ A. T. M. „Ik verheerlijk niet de arbeid, maar de mensch, die de arbeid wil overwinnen”, *De Tribune* 29, 27. sz. (1935. november 20.): 3.

⁹⁸ N. N., „Voor de boekenliefhebbers”, *Nieuw Israelietisch Weekblad* 71, 39. sz. (1936. január 31.): 13.

⁹⁹ N. N., „Achterbuurt”, *Algemeen Handelsblad* 108, 35445. sz. (1935. október 10.): 9.

¹⁰⁰ N. N., „Lajos Kassák en de Baumgarten-prijs”, *Het Vaderland* (1936. február 1.): 9; N. N., „Lajos Kassák”, *Het Vaderland* (1936. május 25.): 10.

¹⁰¹ Madelon LULOFS levele Herman Robbeshez, Budapest, 1932. június 2.

¹⁰² A részletes bibliográfiát ld. a függelékben.

részét 1930 és 1940 között közösen készítették. Ez a közös munka levelezésükből is egyértelművé válik. Madelon Lulofs Herman Robbeshez írt levelében, melyben Körmendi rettenetes mondatairól és azok lefordíthatatlanságáról panaszkodik, így vall: „[...] férjemnek és nekem rengeteget kell gürcölnünk, hogy a fordítást elkészítsük”. Székely László 1942-ben feleségének írt levelében szinte nosztalgiával emlékszik vissza arra az időre, mikor „mi naponta 20 oldalt is lefordítottunk”, de ez most már egyedül nem megy.¹⁰³ A napi 12 óra gépeléstől megfájdul a háta, fizikailag nem bírja a munkát. Ezzel az intenzív kultúraközvetítéssel a harmincas években ők voltak a legtermékenyebb műfordítók, akik a magyar irodalmat megismertették a holland közönséggel, vagy ahogy a holland sajtóban fogalmaztak: „Madelon Székely-Lulofs, kétségkívül férje segítségével, elhozta nekünk a magyar művészetet Hollandiába.”¹⁰⁴ Ez persze nem a magyar kultúra önzetlen terjesztését jelentette. Ahogy a fenti leírásból világossá válik, a Székely házaspár nem csak kultúrmissziót folytatott, mikor magyar szerzők műveit hollandra fordították. Az anyagi megfontolás minden bizonnyal nagy szerepet játszott a döntésben, kinek melyik művét fordítják hollandra. Minden fent említett magyar szerző vagy már ismert és kedvelt volt Hollandiában (például Molnár Ferenc, Zilahy Lajos), vagy valamilyen nagy nemzetközi, illetve hazai sikert ért el (például Földes Jolán, Körmendi Ferenc, Harsányi Zsolt), ami annak volt a záloga, hogy a könyv Hollandiában is eladható lesz. Mindez természetesen nem kisebbíti a házaspár érdemét, hogy Székely László és felesége, „Madelon Székely-Lulofs Hollandiában [...] a magyar kultúra népszerűsítője”¹⁰⁵ volt.

A holland irodalom magyarországi megismertetésében is nagy szerepet játszott a Székely házaspár fordítói tevékenysége. A holland irodalom külföldi ismertsége a háború előtt 1930–39 között éri el csúcspontját. Míg 1890 és 1900 között csupán 26 holland irodalmi művet fordítanak le idegen nyelvre, addig ez a szám 1900 és 1910 között 51. A növekedés az első világháború alatt megtörik. 1910 és 1920 között összesen 28 holland irodalmi művet fordítanak le, de 1920 és 1930 között már 67-et, és ez a szám 1930 és 1939 között 232-re nő. A három legtöbbet fordított holland szerző Johan Fabricius, Madelon Székely-Lulofs és Jo van Ammers-Küller.¹⁰⁶

¹⁰³ SZÉKELY László levele Madelon Lulofsnak, Budapest, 1942. május 4.

¹⁰⁴ N. N., „Boekbespreking”, *Soerabaiasch-Handelsblad* 83, 181. sz. (1935. augusztus 20.): 16.

¹⁰⁵ Jef LAST, „Vreemdelingen door Sándor Márai”, *De Tribune* 29, 33. sz. (1935. november 27.): 3.

¹⁰⁶ N. N., „Wij en het buitenland. Een tentoonstelling van vertalingen in de Ko. Bibliotheek”, *Het Vaderland* (1939. július 13.): 9. Hollandia és Közép-Európa irodalmi kapcsolatairól ld. bővebben: Marcel CORNIS-POPE and John NEUBAUER, eds., *History of the literary cultures of East-Central Europe: Junctures and disjunctures in the 19th and 20th centuries* (Amsterdam, Philadelphia:

A Székely házaspár is szerepet játszott abban, hogy a holland irodalom külföldi ismertsége jelentősen megugrott az előző évekéhez képest, noha a fent említett leginkább fordított szerzőkkel (Johan Fabricius és Jo van Ammers-Küller) ők nem foglalkoztak.¹⁰⁷ A fordítási tevékenységükben a magyar irodalom hollandra való átültetése fontosabb volt, mint fordítva. A holland szerzőkkel csak a negyvenes években kezdtek foglalkozni. A Magyarországon 1932 és 1945 között megjelent 27 holland irodalmi műből ők hatot fordítottak, ami azt jelenti, hogy az ebben az időben magyarul megjelent holland irodalom több mint 22%-át ők fordították. A hat holland szerző esetében is érvényes az, amit a magyar szerzőkről megállapítottunk: a népszerű, sikeres, jól eladható irodalmat részesítették előnyben. Irodalmi kvalitások, esztétikai érték csak mellékes szerepet játszottak.

Piet Bakker (1897–1960) író, újságíró Hollandiában és külföldön is igen népszerű, tíz nyelvre fordított regényét, a *Ciskét* (*Ciske de Rat*, 1941) 1944-ben fordította magyarra Székely László.

Jan de Hartog (1914–2002) mint regényíró számára az áttörést az 1940-ben megjelent könyve, a *Wandelaar kapitány* (*Hollands glorie*) hozta meg. Székely már 1942 elején elkezdte a fordítást, de nagyon nehéz dolga volt, mert a szöveg tele volt holland tengerészeti szakkifejezéssel. Ezek nagy része a magyarban nem is létezik, mert ahogy írja, „mi nem vagyunk egy tengerész nemzet”¹⁰⁸. Budapesten szerencsére találkozik egy magyar hajóskapitánnyal, aki az első világháború előtt a K.u.K. flottánál szolgált mint tengerésztiszt, majd a Holland Indiákon volt kapitány a K. P. M.-nél.¹⁰⁹ A fordító persze rettenetesen megörült a találkozásnak,

Benjamin, 2004–2006); John NEUBAUER, „Midden-Europese en Nederlandstalige literatuur. Asynchrone affiniteiten en synchrone tegenstellingen”, in *Van Eeden tot beden*, 13–42.

¹⁰⁷ A holland irodalom magyar fordításaival és recepciójával kapcsolatban ld. TÓTH Zsuzsa, „De Nederlandse literatuur in het Tijdschrift Nyugat in de Eerste helft van de 20e eeuw”, in *Neerlandistische ontmoetingen. Trefpunt Olomouc*, red. Wilken ENGELBRECHT en Bas HAMERS (Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010), 191–200; TÓTH Zsuzsa, „Holland irodalom a Nyugat című folyóiratban”, *Debreceni Szemle* 19, 1. sz. (2011): 34–42; TÓTH Zsuzsa, „Herman Heijermans in de Hongaarse pers in de eerste helft van de twintigste eeuw”, in *Lage Landen, Hoge Heuvels: Handelingen Regionaal Colloquium Neerlandicum*, red. Jelica NOVAKOVIĆ-LOPUŠINA et al., 245–256 (Belgrado: Arius, 2012); TÓTH Zsuzsa, „Nederlandse literatuur in het Tijdschrift Nyugat”, in *Acta Neerlandica*, vol. 9 (2012): 155–173; SZABÓ Emese en BEKE Katalin, „Van Guido tot Het geheim: Nederlandse boeken in Hongaarse vertaling”, in *Acta Neerlandica*, vol. 1 (2001): 79–96; SZABÓ Emese, „Nederlandstalige boeken in Hongaarse vertaling vanaf het begin t.e.m. 2005”, in *Amos-ETVN*, vol. 3 (2006. december 4.), hozzáférés: 2013.07.02. <https://comenius.ned.univie.ac.at/node/11405>.

¹⁰⁸ SZÉKELY László levele Madelon Lulofsnak, Budapest, 1942. március 2.

¹⁰⁹ K. P. M.: Koninklijke Pakketvaart Maatschappij, egy holland hajózási társaság neve. Királyi Tengerészeti Társaság.

hiszen azt remélte, végre valaki megoldja a rejtélyt, és le tudja neki fordítani a tengerészeti szakkifejezéseket. Azonban csalódnia kellett. A hajóskapitány ismert ugyan minden holland szakkifejezést, de a magyar megfelelőket nem tudta.¹¹⁰ A fordítás mégis még abban az évben elkészült. Székely eredetileg *Wandelaar kapitány dicsősége* címmel akarta megjelentetni a regényt,¹¹¹ de végül a kiadó lerövidítette a címet, és *Wandelaar kapitány* lett belőle. A könyv magyarul Budapesten a Szöllőssy kiadónál jelent meg először 1942-ben, majd 1944-ig négy kiadást is megért. A regényt Hollandiában 1976-ban megfilmesítették, és egy évvel később hangjáték is készült belőle. A mű töretlen hollandiai népszerűségét jelzi, hogy 2008-ben jelent meg a 48. kiadása.¹¹²

Ary den Hertog (1889–1958) a holland gyarmati hadsereg (KNIL) katonatisztje és népszerű író *Fehér nőket kér a gyarmat (Vrouwen naar Jacarta)* című, Hollandiában 1934-ben publikált regénye Budapesten 1943-ban jelent meg a Dante kiadó gondozásában. A fordító Székely László volt.

Klaas Norel (1899–1971) holland író, újságíró 1935-ben *Land in zicht* [Föld a láthatáron] című regényével lett népszerű. Hollandiában már 12 regénye megjelent, mikor Magyarországon a *Hajóslegények és urak (Janmaats en sinjeuren, 1940)*¹¹³ című művével 1943-ban bemutatkozott, melyet a Dante adott ki, és Székely fordított.

Antoon Coolen (1897–1961) a holland lektúriróadalom ismert szerzője volt. *A jó gyilkos (De goede moordenaar)* című, igaz történeten alapuló regénye Hollandiában 1931-es megjelenésekor már a szerző tizedik könyve volt. Ezt fordította magyarra Székely László 1942 februárjában.¹¹⁴ A könyv az Athenaeum kiadónál jelent meg Budapesten 1942-ben. Antoon Coolen írói termékenységét mutatja, hogy a magyar kiadás évében jelent meg Hollandiában a 38. regénye.

Hans Martin *Vrijgevochten* [Szabadon] című könyvét 1942-ben Székely László magyarra fordította. Szerinte ez egy „ramaty könyv”¹¹⁵. A magyarországi megjelenés bizonytalannak tűnik. Sehol sem találtam nyomát annak, hogy a holland szerző műve Magyarországon a háború alatt vagy után megjelent volna.

¹¹⁰ SZÉKELY László levele Madelon Lulofsnak, Budapest, 1942. március 2.

¹¹¹ SZÉKELY László levele Madelon Lulofsnak, Budapest, 1942. szeptember 28.

¹¹² Jan de HARTOG, *Hollands Glorie* (Amsterdam: Atlas-Contact, 2008).

¹¹³ Klaas NOREL, *Janmaats en sinjeuren* (Leiden: Sijthoff, 1940).

¹¹⁴ SZÉKELY László levele Madelon Lulofsnak, Budapest, 1942. február 9; Budapest, 1942. február 19.

¹¹⁵ SZÉKELY László levele Madelon Lulofsnak, Budapest, 1942. június 8.

Figyelemreméltó tény, hogy Madelon Lulofsnak ugyan több regénye is megjelent magyarul, így a *Gumi* (*Rubber*), *Az őserdő rabjai* (*Koelie*), a *Szumátrai őrző* (*De hongertocht*) és *A másik világ* (*De andere wereld*), de csak az *Utolsó kísérlet* (*Het laatste bedrijf*) című, Budapesten játszódó regényét fordította a férje magyarra, 1944-ben, mikor már három éve távol élt családjától.¹¹⁶ Székely László szintén 1944-ben lefordította magyarra feleségének az *Emigranten en andere verhalen* [Emigránsok és más elbeszélések] című elbeszéléskötetét is,¹¹⁷ de ez valószínűleg a háború miatt sosem jelent meg.

A fenti leírásból egyértelmű, hogy a Székely házaspár kultúraközvetítőként kulcsszerepet játszott a magyar irodalom hollandiai népszerűsítésében, illetve a holland irodalom magyarországi megismertetésében. Ezen a területen a harmincas évek legtermékenyebb műfordítóinak tekinthetjük Madelon Lulofst és férjét, Székely Lászlót.

Madelon Lulofs más vonalon is kapcsolódott a magyar irodalmi élethez. 1936 májusában a Magyar Írók Körének meghívására előadást tartott Budapesten,¹¹⁸ a budapesti La Fontaine Irodalmi Társaság¹¹⁹ pedig tagjai közé választotta.¹²⁰

¹¹⁶ Madelon LULOFS, *Gumi*, ford. KOVÁCS György (Budapest: Pantheon, [1935]); Madelon LULOFS, *Gumi*, Pantheon könyvtár 3–4, ford. KOVÁCS György, 2. kiadás (Budapest: Krakauer, [1942]); Madelon LULOFS, *A másik világ*, Jó könyvek 32–33, ford. PINTÉR László (Budapest: Pantheon, [1936]); Madelon LULOFS, *Szumátrai járőr*, ford. PINTÉR László ([Budapest]: Pantheon, [1937]); Madelon LULOFS, *Utolsó kísérlet*, ford. SZÉKELY László (Budapest: Szöllősy, [1944]).

¹¹⁷ SZÉKELY László levele Madelon Lulofsnak, Budapest, 1944. január 23.

¹¹⁸ N. N., „Lezing van mevrouw Szekely-Lulofs”, *Het Vaderland* (1936. május 11.): 13.

¹¹⁹ A La Fontaine Irodalmi Társaság (1920–1949) alapítója és elnöke VIKÁR Béla (1859–1945) volt. Tagjai között ott volt Kosztolányi, Kodály, Bartók és Szabó Lőrinc is. Ld. FÜLÖP László, „Schöpfung Aladár pályaképe”, in *Studia Litteraria* 31, 1. (KLTE Magyar és Összehasonlító Irodalomtudományi Intézet, 1993), 19.

¹²⁰ FARAGÓ József (titkár) és VIKÁR Béla (elnök) levele Madelon Lulofsnak, Budapest, 1935. október 10. A levél szerint Madelon Székely-Lulofst a társaság „kültagjává” választották. Ld. Hágai Irodalmi Múzeum [Letterkundig Museum Den Haag], Madelon Székely-Lulofs kollekciója, L. 9452.

ÖSSZEGZÉS

A Székely házaspárnak az irodalmi mezőben betöltött szerepe(i) okán, irodalmi kapcsolatai, neves írókkal kötött barátsága és rendkívül intenzív műfordítói tevékenysége alapján azt gondolhatnánk, hogy a házaspár része volt a magyar irodalmi életnek, és jelentős kulturális tőkét halmozott fel. Ez azonban csak részben és erős megszorításokkal igaz. A Madelon Székely-Lulofs és férje művei iránt mutatott érdeklődés Magyarországon meglehetősen vérszegény volt. Annak ellenére, hogy a holland író nő legsikeresebb regényeit magyarra is lefordították, a házaspár Budapesten lakott, intenzív műfordítói tevékenységet végeztek, és magyar irodalmi körökkel is szoros kapcsolatot tartottak, mégis idegenek maradtak a magyar irodalmi élet számára. Kívül estek a körön, és az irodalmi mező kissé kusza mezsgyéjén kívül kaptak csak helyet.

1938-ban a házaspár kislányukkal az akkor még semleges Hollandiába költözött. Ezután néhány évvel bebizonyosodott, hogy nem voltak túl nagy hatással a magyar irodalmi életre. Az *Esti Magyarország* hasábjain 1942. április 22-én, négy évvel a Székely házaspár távozása után jelent meg egy interjú egy másik holland szerzővel, Jo van Ammers-Küllerrel. Az író nő csupán két hetet töltött akkor Budapesten, de az *Esti Magyarország* riportere kihasználta az alkalmat, és röviden beszélgetett vele a holland irodalomról, írói pályájáról, a holland irodalom magyarországi ismertségéről, illetve a magyar irodalom hollandiai elterjedéséről. Az interjú végén Jo van Ammers-Küller a következőket mondta: „Amszterdamban a Lulofs házaspár foglalkozik újabban holland–magyar fordításokkal. [...] Az asszony magyar származású, Székely Máriának hívják. Kellő tájékoztatás és irányítás mellett bizonyára nagyon segíthetnék a magyar irodalom terjedésének ügyét.”¹²¹ Jo van Ammers-Küller természetesen ismerte Madelon Lulofsot, mégpedig személyesen. Az 1932-es PEN kongresszuson találkoztak Budapesten,¹²² és azt követően is látták egymást irodalmi összejöveteleken Hollandiában.¹²³ 1942-es magyarországi látogatása alatt Van Ammers-Küller találkozott Székely

¹²¹ N. N., „Szeretnénk megismerni az igazi magyar irodalmat – mondja Jo van Ammers-Küller Holland író nő Budapesten”, *Esti Magyarország* 49, 90. sz. (1942. április 22.): 6.

¹²² Erről a találkozásról Lulofs be is számol Robbersnek, Budapesten, 1932. június 2-án kelt levelében: „[...] továbbá megismerkedtem Jo van Ammers Küllerrel, akit emberként nagyon kedvesnek találtam, egyáltalán nem egy sufragette.”

¹²³ Ilyen volt például a Jakob Wassermann tiszteletére a holland PEN Club által rendezett díszvacsora Amszterdamban, melyen Madelon Lulofs és Jo van Ammers-Küller is részt vettek. Ld. N. N. „Wassermann in de P.E.N.-Club”, *Het Vaderland* (1932. október 31.): 9.

Lászlóval is.¹²⁴ A találkozó nem volt túl sikeres. Székely szerint Jo van Ammers-Küller azt hiszi magáról, hogy nagyon okos, de valójában „olyan buta, mint egy tehén hátsója”¹²⁵. Ráadásul a harmincas években valószínűleg nem volt ember a holland irodalmi életben, aki ne ismerte volna Madelon Székely-Lulofs nevét. Van Ammers-Küller tehát nagyon is jól tudta, hogy Madelon Lulofs nő és holland, férje pedig magyar és Székely Lászlónak hívják. Az interjúban megjelent hibás feltételezés, miszerint a Lulofs házaspár férfi tagja lenne a holland és a női tagja a magyar, egyértelműen az újságíró hibája. A baki senkinek sem tűnt fel. Mind az olvasók, mind a szerkesztők átsiklottak felette.¹²⁶

Székely Lászlónak és feleségének irodalmi munkássága Magyarországon nagyon szűk körben volt ismert. Székely 1946-os halálát követően pedig a teljességgel ismeretlen, elfelejtett szerzők közé tartozott és tartozik ma is. A második világháború után semmilyen formában nem jelentek meg új kiadásban az írásai. Összefoglaló munkákban, irodalmi lexikonokban sem találjuk meg a szerzőt. Csupán egyszer fordul elő Székely László neve a *Magyar irodalmi lexikon* 1965-ös kiadásában, de itt is tévesen, ami marginális szerepét csak jobban kiemeli.¹²⁷ Székely László *Rimbu* című regényét egy szintén Székely László nevű kortársának, egy kőszegi plébános költőnek tulajdonítják. A cikkelyben a kőszegi plébános életútjának ismertetését követően a bibliográfiában az istenes versek között hirtelen feltűnik a *Rimbu* című regény, ami egyértelmű tévedés a szerkesztők részéről. Székely László mint író tehát Magyarországon sohasem volt igazán ismert. Halála után pedig végképp a feledés homályába merült, műveit a háború után sosem adták ki. Madelon Lulofs és Székely László íróként mindig idegenek maradtak Magyarországon.

A határokon túl azonban sokkal ismertebb és elismertebb volt Székely munkássága. Első könyve, az *Őserdőktől az ültetvényekig* először olaszul jelent meg 1934-ben.¹²⁸ Egy évvel később, 1935-ben ugyanezt a művét hollandul¹²⁹ és németül

¹²⁴ Székely ki nem állhatja Jo van Ammers-Küllert. Feleségének ezt írja a találkozóról: „Nem bírom ezt a nőt, ezt a ronda, akaratos szipirtyót. Ha valaki megbízhatatlan, akkor ez a perszóna biztosan az. És gyáva! De még mennyire!” SZÉKELY László levele Madelon Lulofsnak, Budapest, 1942. május 4.

¹²⁵ SZÉKELY László levele Madelon Lulofsnak, Budapest, 1942. május 19.

¹²⁶ Ld. erről bővebben Tóth Zsuzsa kötetünkben megjelent tanulmányát.

¹²⁷ BENEDEK Marcell, szerk., *Magyar irodalmi lexikon* (Budapest: Akadémia Kiadó, 1965).

¹²⁸ SZÉKELY László, *Sumatra*, trad. Filippo FABER (Milano: Genio, 1934).

¹²⁹ SZÉKELY László, *Van oerwoud tot plantage*, (Amsterdam: Elsevier, 1935).

is kiadták.¹³⁰ Hollandiában 1935-ben *Van oerwoud tot plantage* címmel jelent meg a könyv, itt 1991-ben adták ki másodszer,¹³¹ majd legutóbb 2010-ben egy antológiában jelentek meg belőle részletek.¹³² Székely László novelláit is kiadták hollandul 2007-ben a KITLV kiadónál.¹³³ *Rimbu* című regényét Hollandiában felesége fordításában 1949-ben ismerhette meg az olvasóközönség.¹³⁴

Németországban Székely első könyvét *Tropenfiebers* címmel adta ki a lipcei Höger kiadó, majd a brémai Carl Schünemann kiadó vette meg a jogokat. Némethonban Székely munkája igen népszerű volt, mert hat kiadást is megért (1935, 1939, 1940, 1950, 1960, 1979), amelyek közül az 1960-as 11.000 példányban készült.¹³⁵ *Rimbu* című regényét is kiadták németül 1950-ben.¹³⁶

Angol nyelvterületen még népszerűbb volt a magyar szerző. Itt *Tropic fever* címen jelent meg az *Őserdőktől az ültetvényekig*. Az angol fordítás a német kiadás alapján készült. 1935 és 1989 között tíz kiadást ért meg a könyv Londontól Szingapúrig, New Yorktól Kuala Lumpurig.¹³⁷ Csehül először valószínűleg 1938-ban

¹³⁰ SZÉKELY László, *Tropenfiebers*, übers. Mirza von SCHÜCHING (Wien; Leipzig: R. A. Höger, 1935).

¹³¹ SZÉKELY László, *Van oerwoud tot plantage, verhaal van een plantersleven*, 2. kiadás (Schoorl: Conserve, 1991).

¹³² OlfPRAAMSTRA en Peter van ZONNEVELD, *Omstreden paradijs: Ooggetuigen van Nederlands-Indië* (Amsterdam: Bert Bakker, 2010), 161–163.

¹³³ SZÉKELY László en RADNAI István, *Dit altijd alleen zijn: Verhalen over het leven van planters en koelies in Deli, 1914–1930*, red. Gábor PUSZTAI és Gerard TERMORSHUIZEN (Leiden: KITLV, 2007).

¹³⁴ SZÉKELY László, *Rimboe* vert. Madelon-Székely Lulofs (Amsterdam: Wereldvenster, 1949).

¹³⁵ SZÉKELY László, *Tropenfiebers*, übers. Mirza von SCHÜCHING (Wien; Leipzig: R. A. Höger, 1935); SZÉKELY László, *Tropenfiebers*, übers. Mirza von SCHÜCHING (Bremen; Wien: Schünemann, [1939]); SZÉKELY László, *Tropenfiebers* (Bremen: Schünemann, 1940); SZÉKELY László, *Tropenfiebers* (Bremen: Schünemann, 1950); SZÉKELY László, *Tropenfiebers* (Bremen: Carl Schünemann, 1960); SZÉKELY László, *Tropenfiebers* (Bremen: Carl Schünemann, 1979).

¹³⁶ SZÉKELY László, *Rimbu*, übers. Mirza von SCHÜCHING (Bremen: Carl Schünemann, 1950).

¹³⁷ Ladislao SZÉKELY, *Tropic fever: The adventures of a planter in Sumatra*, trans. Marion SAUNDERS (London: H. Hamilton, [1936]); Ladislao SZÉKELY, *Tropic fever: The adventures of a planter in Sumatra*, trans. Marion SAUNDERS (New York; London: Harper & Brothers, 1937); Ladislao SZÉKELY, *Tropic Fever: The Adventures of a Planter in Sumatra*, trans. Marion SAUNDERS (London: Hamish Hamilton, 1939); Ladislao SZÉKELY, *Tropic Fever: The Adventures of a Planter in Sumatra*, trans. Marion SAUNDERS (Singapore: Oxford University Press, 1979–1984); Ladislao SZÉKELY, *Tropic fever: The adventures of a planter in Sumatra* (Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1979); Ladislao SZÉKELY, *Tropic fever: The adventures of a planter in Sumatra* (London: Oxford University Press, 1979); Ladislao SZÉKELY, *Tropic fever: The adventures of a planter in Sumatra*, trans. Marion SAUNDERS (Melbourne: Oxford University Press Australia, 1980); Ladislao SZÉKELY, *Tropic fever: The adventures of a planter in Sumatra*, Oxford in Asia Paperbacks (Oxford University Press, 1982); Ladislao SZÉKELY, *Tropic fever: The adventures of*

adták ki,¹³⁸ amelyet 1946-ban egy második kiadás követett.¹³⁹ Franciául 2001-ben jelent meg Székely műve Genfben.¹⁴⁰

A fentiek alapján tehát kijelenthetjük, hogy a Székely házaspár kultúraközvetítőként Magyarországon sikeres volt ugyan, de ennek ellenére nem került be az irodalmi kánonba. Mindketten többféle szerepet játszottak a kulturális transzfer folyamatában. Amellett, hogy számos saját művet publikáltak, nagyon jelentős volt műfordítói tevékenységük is. Kiterjedt művészeti kapcsolatokkal rendelkeztek, jó viszonyt ápoltak az akkori magyar irodalmi elittel, számos később kanonizált íróval és költővel. Madelon Lulofs Budapesten irodalmi elismerésben is részesült, egy irodalmi társaság tagjai közé választotta. Ennek ellenére azonban a magyar irodalmi élet és főleg a későbbi irodalomtörténet-írás nem fogadta be őket. A magyar irodalmi mező bozótos, kissé elhanyagolt szélén kaptak csak helyet, annak ellenére, hogy külföldön szép sikereket értek el, és nevük ott sokkal ismertebb, mint Magyarországon. Visszatérve tehát Broomans hipotéziséhez megállapíthatjuk, hogy az a Székely házaspár kultúraközvetítő szerepére és irodalmi elfogadottságára vonatkozóan nem helytálló.

a planter in Sumatra, trans. Marion SAUNDERS (Singapore: Oxford University Press, 1984); Ladislao SZÉKELY, *Tropic fever: The adventures of a planter in Sumatra* (Singapore: Oxford University Press, 1989).

¹³⁸ Székely László 1942. február 9-i levelében említi, hogy a holland Elsevier kiadó közölte vele, könyvének cseh kiadása után 128,11 gulden honoráriumot kap. Székely megjegyzése: „Ez talált pénz!” Ld. SZÉKELY László levele Madelon Lulofsnak, Budapest, 1942. február 9.

¹³⁹ Laszlo SZÉKELY, *Veliky Tuvan* (Praha: Práce, 1946).

¹⁴⁰ Laszlo SZÉKELY, *Délire des tropiques: Les aventures d'un planteur à Sumatra*, Collection Objectif terre, trad. Georges COUSIN (Genève: Olizane, 2001).

FÜGGELÉK

Madelon Székely-Lulofs és Székely László szépirodalmi fordításai

Hollandról magyarra

- BAKKER, Piet. *Ciske* (*Ciske de Rat*). Fordította SZÉKELY László. Budapest: Szöllőssy, 1944.
- COOLEN, Anton. *A jó gyilkos* (*De goede moordenaar*). Fordította Madelon LULOFS. Budapest: Athenaeum, 1942.
- HARTOG, Jan de. *Wandelaar kapitány* (*Hollands glorie*). Fordította SZÉKELY László. 1. kiadás. Budapest: Szöllőssy, [1942]; 2. kiadás [1943]; 4. kiadás [1944].
- HERTOG, Ary den. *Febér nőket kér a gyarmat* (*Vrouwen naar Jacarta*). Fordította SZÉKELY László. Budapest: Dante, 1943.
- MARTIN, Hans. *Vrijgevochten*. vert. SZÉKELY László. Den Haag: Leopold, 1937. [A Székely László-féle 1942-es fordítás adatai nem elérhetőek.]
- NOREL, Klaas. *Hajóslegények és urak* (*Janmaats en sinjeuren*). Fordította SZÉKELY László. Budapest: Dante, 1943.
- LULOFS, Madelon. *Utolsó kísérlet* (*Het laatste bedrijf*). Fordította SZÉKELY László. Budapest: Szöllőssy, 1944.

Magyarról hollandra

- FÖLDES Jolán. *Een vrouw voor jou* (*Férjhez megyek*). 's-Gravenhage: Leopold, 1950.
- FÖLDES Jolán. *Kruis of munt* (*Fej vagy írás*). 's-Gravenhage: Leopold, 1939.
- FÖLDES Jolán. *Over de brug* (*Mária jól érett*). 's-Gravenhage: Leopold, 1938.
- FÖLDES Jolán. *De straat van de vissende kat* (*A halászó macska uccája*). 's-Gravenhage: Leopold, 1937.
- FÖLDI Mihály. *Echtgenoten* (*A házaspár*). Amsterdam: Elsevier, 1937.
- FÖLDI Mihály. *De vrouw van deze eeuw* (*A század asszonya*). Amsterdam: Elsevier, 1940.
- FÖLDI Mihály. *De ziel van Anna Kádár* (*Kádár Anna lelke*). Amsterdam: Nederlandsche Keurbockerij, 1935.
- HARSÁNYI Zsolt. *Op leven en dood* (*Életre halálra*). Assen: Born, 1951.
- KASSÁK Lajos. *Achterbuurt* (*Angyalföld*). Amsterdam: Nederlandsche Keurbockerij, 1935.
- KÖRMENDI Ferenc. *Carrière* (*Budapesti kaland*). Amsterdam: Becht, 1933.
- KÖRMENDI Ferenc. *Erfgenamen* (*A boldog emberöltő*). Amsterdam: Becht, 1934.
- KÖRMENDI Ferenc. *Via Bodenbach*. Amsterdam: Becht, 1935.
- MÁRAI Sándor. *De nacht voor de scheiding* (*Válás Budán*). Amsterdam: Wereldbibliotheek, 2006.
- MÁRAI Sándor. *Tussen nacht en dag* (*Válás Budán*). Haarlem: J.H. Gottmer & CO, 1936.
- MÁRAI Sándor. *De vermete* (*Csutora*). Amsterdam: Nederlandsche Keurbockerij, 1936.
- MÁRAI Sándor. *Vreemdelingen* (*Idegen emberek*). Amsterdam: Nederlandsche Keurbockerij, 1934.
- MOLNÁR Ferenc. *De musicerende engel* (*A zenélő angyal*). Amsterdam: De steenuil, 1934.
- SZÉKELY László. *Rimboe* (*Rimbu*). Amsterdam: Wereldvenster, 1949.
- VASZARY Gábor. *Monpti* (*Monpti*). Amsterdam: Elsevier, 1936.
- ZILAHY Lajos. *Wat meedreef met den stroom* (*Valámit visz a víz*). Den Haag: Zuid-Hollandsche Uitgevers, [1939].

Székely László elbeszélései és zsurnalisztikai írásai

- SZÉKELY László. „Az »Annahat« ültetvény története”. *Debreczeni Újság*, 1932. augusztus 14., 10–12.
- SZÉKELY László. „Asszonyok a maláj szigeteken”. *Ünnep* 2, 1. sz. (1935): 34–35.
- SZÉKELY László. „Chaw A Hjong karrierje”. *Pesti Napló*, 1937. november 7., 35–36.
- SZÉKELY László. „Christoffel kapitány”. *A Földgömb* 4, 1. sz. (1933): 21–24.
- SZÉKELY László. „Csendélet Dél-Bantamban”. *A Földgömb* 2, 2. sz. (1931): 60–64.
- SZÉKELY László. „Der Ungar, Kapitän Christoffel”. *Pester Lloyd*, 1931. április 21., 1.
- SZÉKELY László. „Ember a maláj szigetek rengetegeiben”. *A Földgömb* 8, 7. sz. (1937): 241–250.
- SZÉKELY László. „A feléledt krokodilus”. *A Földgömb* 2, 7. sz. (1931): 247–251.
- SZÉKELY László. „A gumi pályafutása”. *Magyar Nemzet*, 1942. április 11., 9.
- SZÉKELY László. „Holland-India a múlt háborúban”. *Magyar Nemzet*, 1942. május 6., 9.
- SZÉKELY László. „Karácsony egy szumátrai őserdei telepen”. *Ünnep* 1 (1934): 12–13.
- SZÉKELY László. „A kuli”. *Ünnep* 2, 6. sz. (1935): 19–21.
- SZÉKELY László. „A lehetetlenségek országa”. *Tükör* 2, 12. sz. (1934): 31–33.
- SZÉKELY László. „A mocsártól az aszfaltig”. *A Földgömb* 5, 2. sz. (1934): 52–60.
- SZÉKELY László. „Nils”. *Pesti Napló*, 1938. április 10., 31.
- SZÉKELY László. „Őserdei intermezzo”. *Tükör* 6, 3. sz. (1938): 218–220.
- SZÉKELY László. „Az őserdő sötétjében”. *A Földgömb* 5, 8. sz. (1934): 297–305.
- SZÉKELY László. „Pálmák, őserdők, ámokfutók”. *Tükör* 10, 5. sz. (1942): 218–222.
- SZÉKELY László. „Ruki apó szerencséje”. *A Földgömb* 2, 3. sz. (1931): 92–97.
- SZÉKELY László. „Sziám katasztrófái”. *Magyar Nemzet*, 1942. május 30., 4.
- SZÉKELY László. „Szumátrai karácsony”. *Ünnep* 1 (1934): 43–44.
- SZÉKELY László. „Szumátrai románc”. *Új idők* 44, 10. sz. (1938): 346–349.
- SZÉKELY László. „Tizenhét év az egyenlítő alatt”. *A Földgömb* 3, 2. sz. (1932): 62–66.
- SZÉKELY László. „Van den Brink első és utolsó elefántvadászata”. *A Földgömb* 3, 1. sz. (1932): 36–39.